

На сьогодні, як ніколи, набуває актуальності формування в Україні ефективної житлової політики для захисту та реалізації прав громадян на житло, яка має ґрунтуватись на ринкових принципах і разом з тим передбачати механізми щодо позачергового забезпечення житлом осіб, що постраждали від війни та соціально- незахищених верств населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Європейська соціальна хартія (переглянута) Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 <https://zakon.rada.gov.ua>
5. <https://cedos.org.ua/researches/zhytlo-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-22-bereznya-2022>

Ключові слова: житло, житлові права, права людини, житловий фонд, захист прав, постраждалі, зруйноване житло.

Key words: housing, housing rights, human rights, housing, protection of rights, victims, destroyed housing.

ГУЙВАН ПЕТРО ДМИТРОВИЧ

*Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України,
докторант, кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЧАСОВІ МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ПОВНОВАЖЕННЯ ОСОБИ НА ЗАХИСТ СВОГО СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА

В контексті досліджуваного питання актуальним є аналіз схожих та відмінних характеристик давнісних строків та часу існування суб'єктивного права. Історично в цивілістиці так склалося, що поняття позовної давності та строку здійснення права, якщо і не ототожнювалися, то визнавалися досить близькими. Розглянемо вплив давнісних строків на існування матеріального цивільного права як критерій розмежування відповідних темпоральних характеристик. За великим рахунком, навіть не погоджуючись з тезою про повне ототожнення строків здійснення регулятивного суб'єктивного права із строками його захисту (позовною давністю), слід все ж зазначити, що позовна давність є теж строком здійснення повноваження шляхом активної поведінки правоволодільця. Відтак і ті вчені, які в літературі обстоюють

концепцію щодо оцінки позовної давності виключно як часу існування охоронно-правової судової вимоги, не можуть не бачити, що в даному сенсі давність фактично є схожою на присічний регулятивний строк, позаяк у разі не реалізації протягом його перебігу суб'єктивного матеріального права на захист останнє припиняється. І хоча В.В. Лупць вказує, що позовна давність не носить присічного характеру для існування суб'єктивного права [1, с. 57], слід зазначити, що автор веде мову про право охоронюване. Якщо ж говорити про охоронне матеріальне право, персоніфіковане у позовному домаганні, то час його існування якраз і охоплюється позовною давністю. Отже, як бачимо, з огляду на характер впливу на обмежене строком матеріальне право в разі здійснення чи нездійснення необхідної поведінки протягом його перебігу давністі та присічні строки досить подібні.

Між тим, потрібно відзначити, що питання про строки існування охоронного суб'єктивного права (наприклад за грошовим зобов'язанням) є надзвичайно важливим. На жаль, цивілістична доктрина не виробила серйозних висновків, які б були покладені в основу належного правового регулювання, відтак проблема залишається. На практиці це виливається у невизначеність строків, протягом яких повноважна особа може вважати себе кредитором, а її контрагент – боржником. Адже наявність у останнього обов'язку (хай і позбавленого примусової забезпеченості) протягом необмеженого часу добровільно виконувати задавнене зобов'язання аж ніяк не сприяє стабільності та визначеності у цивільних відносинах. Сказане стосується не тільки правовідносин за участю фізичних осіб, а й юридичних також. Здавалося б, в останньому випадку доля застарілого боргу врегульована податковим законодавством: після спливу давнісного строку боржник має віднести суму заборгованості до своїх доходів, а кредитор вправі їх зменшити на вказану суму. Проте, як було показано вище, вказані дії далекі не означають припинення права, і про це прямо вказує закон, не заперечуючи можливості коригування проведених операцій у разі подальшого добровільного виконання обов'язку.

Відтак, автоматичне відкидання навіть тих наукових напрацювань, котрі, на перший погляд, видаються не виваженими, є неправильним: у кожній доктрині є раціональне зерно, яке слід виокремити із тенет оточуючий його квазіправових побудов. З даної позиції заслуговують на більш серйозний аналіз теоретичні положення вчених, які обстоювали теорію про припинення існування матеріального права із втратою цим правом суттєвої його характеристики – можливості примусової реалізації. Дійсно, з висновками про пов'язаність періоду існування суб'єктивного матеріального права (хоч регулятивного, хоч охоронного) з тривалістю позовної давності погодитися не можна. Але сама постановка питання про недоцільність вічного існування такого права, безумовно, заслуговує на увагу. Адже, якщо погодитися з тим, що після спливу позовної давності суб'єктивне цивільне право продовжує існувати, то за відсутності встановлених законодавством підстав для припинення зобов'язання воно буде існувати безстроково.

Звичайно така ситуація не додає стабільності та виваженості цивільно-правовим відносинам, а чинне цивільне законодавство дане питання ніяк не регулює. Слід зазначити, що свого часу були висловлені припущення про можливість існування самостійного строку задання суб'єктивного права, не пов'язані напряду з тривалістю права на захист, перебіг якого починається лише від моменту правопорушення. Право здатне вмирати природною смертю – залишитися беззахайним, забути. Проте, воно продовжує рахуватися серед живих, що породжує невпевненість в міцності факту, який зайняв залишене правом місце. Тому має існувати той момент, що покладає кінець такій невизначеності, давність так би мовити викреслює право, що померло [2, с. 14]. Та, подальшого розвитку дана теорія не набула. З огляду на вказану проблематику намагання вчених-цивілістів теоретично обґрунтувати строковість будь-якого суб'єктивного права заслуговують на підтримку. Однак, повторимо, прив'язка періоду дії охоронного суб'єктивного права до тривалості його здатності до примусового здійснення є відверто невдалою.

Тож, проблема щодо обмеження часу існування натуральних охоронних взаємозв'язків реально існує. У який спосіб її можна вирішити? Тут наполегливо напрошується сприйняття вказаної проблематики на підставі аналогічного порівняння з давнішим цивільно-правовим інститутом. За основу візьмемо безспірну тезу, згідно з якою головною причиною запровадження будь-якого строку є задоволення певного публічно-правового інтересу, суспільство потребує визначеності та порядку, в тому числі і у відносинах між учасниками цивільного обігу [3, с. 686–687]. Необхідність запровадження позовної давності свого часу була викликана тим, що існування нічим не обмеженого в часі повноваження стосовно застосування примусу до боржника, який не виконав свого обов'язку, якраз і позбавляє соціум такої визначеності, а це в свою чергу, викликає його протест [4, с. 222]. Відпадає економічна підстава права, що відповідає суспільній потребі [5, с. 28–29].

Звісно, і кредитор, і боржник мають знати та усвідомлювати той момент, коли відповідне охоронне повноваження – позовне домагання – втратило чинність. Задля забезпечення стабільності та визначеності матеріального обороту це питання становить і суспільний інтерес. Утім, на жаль, деякі нормативні приписи новітнього цивільного законодавства замість того, щоб забезпечити однозначність та прозорість конкретних темпоральних чинників, які визначають межі існування права, грішать положеннями якраз протилежної спрямованості. Чого тільки варта новела ч. 3 ст. 267 ЦК: позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони в спорі. Мабуть, запроваджуючи це правило, законодавець сподівався, що всі питання про те, припиняється чи ні суб'єктивне право після спливу позовної давності, відпадуть, але вийшло навпаки. Адже, якщо притримуватися точки зору про примусове забезпечення охоронного права після закінчення позовної давності, треба погодитися з тим, що чинність матеріального права після

спливу давнісного строку залежить від волевиявлення боржника і може тривати вічно. Але це нісенітниця.

Охоронні відносини виникають лише у разі порушення матеріального права зобов'язаною особою і представляють собою самостійний вид цивільних взаємин, спрямованих на припинення правопорушення та усунення його наслідків. Такі відносини припиняються після захисту порушеного права або після закінчення встановленого для цього строку (якщо такі строки встановлені). Тривалість охоронного правовідношення не має відношення до терміну закінчення позовної давності. Таким чином, можемо стверджувати, що зі збігом давнісного строку припиняється не саме регулятивне або охоронне матеріальне право, а право на позов в матеріальному сенсі, яке входило до складу охоронного правовідношення, що виникло при порушенні матеріального права. Саме ж охоронне матеріально-правове зобов'язання продовжує існувати, стаючи непозовним.

Як відомо, наукове та суспільно значиме обґрунтування запровадження обмеженого періоду існування матеріального права на позов (позовної давності) здійснювалося з метою одночасного задоволення інтересу суспільства, та інтересу конкретної особи [6, с. 406]. Звісно, введення та нормативне оформлення такого обмеження, на перший погляд, складало враження, що вказаний інститут слугує лиш захистові інтересів відповідача, при його застосуванні всі переваги на боці недобросовісного порушника чужого права, а всі негаразди на боці безтурботного кредитора чи власника [7, с. 447]. Але, попри вказані очевидні недоліки, позовна давність все ж була запроваджена. І зроблено це було з метою досягнення соціального інтересу у тривалості відповідного охоронного повноваження. Сьогодні практично немає науковців та нормотворців, котрі б заперечували доцільність запровадження темпоральних обмежень для реалізації суб'єктивного права на позов. Цей механізм дозволяє досягти певної стабільності опосередковуваних відносин, усунути невизначеність щодо існування права кредитора, забезпечити спонукальний, стимулюючий, дисциплінуючий характер матеріальних взаємодій [8, с. 185]. Усі ці обставини, безумовно, є позитивними чинниками для досягнення більшої стабільності майнового обігу у суспільстві.

Але ж, практично усі вказані зараз обставини, що набули вирішального характеру при запровадженні інституту позовної давності, мають незаперечний вплив і на визначеність охоронних взаємин, котрі втратили примусову захисну властивість. Тож, нормативне чи договірне задоволення охоронного права, що втратило примусову здатність, безперечно буде відповідати інтересам як суспільства у цілому, так і самого вірителя. Адже, той факт, що останній втратив інтерес до належного йому права проявився у нездійсненні позовного домагання протягом позовної давності, незастосуванні встановлених договором чи законом оперативних заходів впливу на порушника тощо. Цілком логічно, що стабільність та визначеність цивільного матеріального обороту потре-

бує встановлення певних критеріїв припинення натурального охоронного суб'єктивного права та визначення часових меж його задоволення.

Список використаних джерел:

1. Луць В. В. Строки захисту цивільних прав. Конспекти лекцій зі спецкурсу. Львів : ЛДУ, 1993. 60 с.
2. Боровиковский А. Л. Отчет судьи. СПб., 1892. Т. 2. 260 с.
3. Riezler E. Staudingers Kommentar zum Burgerlichen Gesetzbuch. 7–8 Aulf. – Munchen und Berlin, 1912. Bd. 1. 760 S.
4. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. / 11-е изд., первое посмерт., просм. и доп. М. : Бр. Башмаковы, 1914. Т. 1. 499 с.
5. Гурвич М. А. Пресекательные сроки в советском гражданском праве. М. : ВЮЗИ, 1961. 80 с.
6. Эннексерус Л., Кипп Т., Вольф М. Курс германского гражданского права: пер. с нем. Новицкий И. Б. М. : Иностран. лит., 1950. Т. 1. 483 с.
7. Энгельман И. Е. О давности по русскому гражданскому праву. Историко-догматическое исследование. М. : Статут, 2003. 511 с.
8. Гуйван П. Д. Теоретичні питання строків у приватному праві : монографія. – Харків : Право, 2014. 632 с.

Key words: statute of limitations, term of existence of the right, assignment of the obligation.

Ключові слова: позовна давність, строк існування права, задоволення обов'язку.

АДАМОВА ОЛЕНА СЕМЕНІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН

Під психологічними відносинами розуміють феномени або характеристики свідомості особистості або, якщо говорити більш точно, усвідомлювані психічні явища. Разом з тим поряд з усвідомленим, відрефлексованим в свідомості суб'єкта змістом зв'язків з об'єктами навколишнього світу, психологічні відносини включають в себе в більшій чи меншій мірі слабо або неадекватно усвідомлювані прояви. Психологічні відносини – це особливі стани свідомості, які передують реальній поведінці особистості і висловлюють готовність до цієї поведінки (в чому виражається поведінкова сторона відносин). Вони включають в себе поряд з готовністю до певної поведінки когнітивний аспект, що виражається в знанні про об'єкти відносин, й емоційний аспект, що виражається в емоційних переживаннях і в емоційно забарвленій оцінці об'єктів відносин.